

1ο Θερινό Σχολείο Τ.Π.Ε. και δημιουργικότητα στο Σύγχρονο Σχολείο

Δρ Κων/νος Χρηστίδης

Σημειώσεις κατασκευής καύκλας

Τήνος 28 Ιουνίου - 4 Ιουλίου 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύντομη ιστορική επισκόπηση	3
Παιδαγωγικό πλαίσιο	5
ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΤΗΣ ΚΟΥΚΛΑΣ	6
Ιδέες υλικά και τεχνικές κατασκευής της κούκλας	10
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	15
Κατασκευή κούκλας εργαστηρίου Τήνου	15
Ενδεικτική βιβλιογραφία	21

Σύντομη ιστορική επισκόπηση

Το κουκλοθέατρο έχει τις ρίζες του στη λατρευτική χρήση ειδώλων και ομοιωμάτων με θρησκευτική και μαγική σημασία (Πούχνερ, 2000). Σε αυτή την πρώιμη μορφή κουκλοθέατρου, η κούκλα θεωρούνταν ιερή με μαγικές και υπερφυσικές δυνάμεις και έγινε αναπόσπαστο κομμάτι των θρησκευτικών τελετουργιών του ανθρώπου.

Οι κούκλες εμφανίζονται από τους προϊστορικούς χρόνους, γεγονός που αποδεικνύουν οι ανασκαφές σε Νότια Αμερική, Ιαπωνία, Ιταλία και Ελλάδα. Φτιαγμένες από διαφορετικά υλικά όπως ξύλο, κερί, πηλό, ύφασμα κτλ., δεν αποτελούσαν μόνο παιχνίδια αλλά χρησιμοποιούνταν επίσης ως θρησκευτικά σύμβολα και λατρευτικά αντικείμενα, για παράδειγμα ως μινιατούρες συγκεκριμένων προσώπων. Ακόμα και σήμερα οι κούκλες χρησιμοποιούνται ως λατρευτικά αντικείμενα από αρκετούς λαούς. Οι ειδικοί δεν είναι σε θέση να πουν με βεβαιότητα ποιος ήταν ο πρωταρχικός σκοπός για τον οποίο κατασκευάστηκαν. Ως παιχνίδια, που κατόπιν εξελίχθηκαν σε λατρευτικά αντικείμενα ή το αντίθετο. Εκτός από παιχνίδι με παιδαγωγική σημασία, η κούκλα αποτελεί επίσης ένα αξιόπιστο τεκμήριο παρελθόντων και σύγχρονων εποχών και συνεπώς είναι μια σημαντική πηγή γνώσης για τον τρόπο ζωής, τις εργασιακές συνθήκες και την οικονομία των εποχών αυτών.

Η κούκλα ως παιχνίδι αλλά και ως θρησκευτικό είδωλο, στην αρχαιότητα ονομάζονταν σύμφωνα με την αττική διάλεκτο «πλαγγόνα», αλλά και γενικότερα «τερακόττα». Οι τερακόττες αρχικά κατασκευάζονταν από πηλό. Για το λόγο αυτό πήραν αυτήν την ονομασία, δηλαδή από τη σύνθεση του υλικού και του τρόπου παρασκευής τους. Επιπλέον, τα στοιχεία, της φωτιά και της γης (χώμα), θεωρούνταν ότι είχαν θεϊκή προέλευση (Αργυριάδη, 1991). Στην αρχαιότητα η κούκλα συχνά αναφέρονταν και ως «νύμφη» ή «κόρη».

Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή αλλά και κυρίως κατά τη βυζαντινή, οι κούκλες ήταν κυρίως παιδικό παιχνίδι, χωρίς όμως να εξαφανιστούν τελείως τα ίχνη της ειδωλολατρικής λατρευτικής κούκλας. Μέχρι και τη βυζαντινή εποχή μάλιστα οι κούκλες ενταφιάζονταν μαζί με τα νεαρά κορίτσια (Σγουρομάλλη, 2010). Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, χρονολογούνται από τον 6ο μέχρι τον 12ο αιώνα και διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, στις πρώιμες ολόσωμες κούκλες που έχουν στρογγυλεμένο και σχηματοποιημένο σώμα, φουσκωμένα στήθη και έντονα χαρακτηριστικά προσώπου, και στις όψιμες, αρθρωτές ή αλλιώς νευρόσπαστες, με

κύριο χαρακτηριστικό τους την έλλειψη πλαστικότητας στη διαμόρφωση του σώματος. Κατά τα βυζαντινά χρόνια ήταν κατώτερες αισθητικά και τεχνοτροπικά από ότι ήταν στην Ελληνιστική εποχή. Όμως, μαρτυρίες του Συνεχιστή του Θεοφάνη σχετικά με τα «νινία» της αυτοκράτειρας Θεοδώρας καταδεικνύουν ότι η χρήση τους ήταν πολύ διαδεδομένη ανάμεσα στα νεαρά άτομα θηλυκού γένους, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης. Ιδιαίτερα διαδεδομένες ήταν οι πάνινες κούκλες λόγω του χαμηλού κόστους, όμως κατασκευάζονταν επίσης και από ξύλο, πηλό, γύψο, κερί, κόκαλο, ελεφαντόδοντο. Έτσι η κούκλα σαν ομοίωμα διατηρήθηκε στους θρύλους, μύθους, παραδόσεις του λαού, ενώ δεν έπαψε να αποτελεί απαραίτητο εργαλείο στην ανατροφή των κοριτσιών, που με τη βοήθεια της κούκλας μάθαιναν και τις οδηγίες της μητέρας τους, για παράδειγμα πώς να θηλάζουν. Ήταν δηλαδή εργαλείο βιωματικής μάθησης (Σγουρομάλλη, 2010). Ως προς τις ονομασίες που χρησιμοποιήθηκαν στα βυζαντινά χρόνια, οι συχνότερες λέξεις με τις οποίες τις προσφωνούσαν ήταν «νέννος» ή «νιννί». Παροιμιώδης φράση των βυζαντινών όταν ήθελαν να δηλώσουν ότι κάτι απαιτούσε σοβαρότητα ήταν: «ού παίζομεν νέννους» (Σγουρομάλλη, 2010). Στα χρόνια αυτά ανάγεται πιθανόν και η ετυμολογία του όρου «κούκλα». Πιθανότατα ετυμολογείται από το κουκούλα λατ. cucula., το κουκούλιον.

Κατά το Μεσαίωνα, οι κούκλες χρησιμοποιούνται στις αναπαραστάσεις της Γέννησης και των Παθών του Χριστού. Οι θρησκευτικές εκδηλώσεις αυτής της εποχής ήταν η αφορμή να δοθεί η ονομασία Μαριονέτες γι αυτού του είδους τις κούκλες, καθώς προέρχονταν από το όνομα της Παναγίας (Petite Marie-Marion-Marionette).

Στην Αναγέννηση το κουκλοθέατρο δανείζεται τους χαρακτηριστικούς του τύπους από την Comedia del' Arte. Ένας από τους τύπους αυτούς είναι ο γνωστός Πουλτσινέλα, που είναι άσχημος και καμπούρης. Οι ιταλικοί περιοδεύοντες κουκλοθίασοι μεταφέρουν τον Πουλτσινέλα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν διάφοροι εθνικοί κωμικοί ήρωες του κουκλοθέατρου, όπως ο Γκινιόλ στη Γαλλία, ο Παντς στην Αγγλία, ο Κάσπερλ στη Γερμανία, ο Πετρούσκα στη Ρωσία και πολύ μετά ο Φασουλής στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα το κουκλοθέατρο πρωτοεμφανίζεται στη Ζάκυνθο γύρω στο 1870 με τον ήρωα του το Φασουλή. Το 1939 η ζωγράφος Ελένη Θεοχάρη-Περάκη ιδρύει το Κουκλοθέατρο Αθηνών, τον περίφημο «Μπάρμπα Μυτούση», που πέρασε πολέμους και κατοχές και κατόρθωσε να επιβιώσει περισσότερο από σαράντα χρόνια.

Άλλοι σημαντικοί κουκλοθίασοι που έκαναν το πέρασμα τους στον ελληνικό χώρο ήταν το κουκλοθέατρο του Καραντινού και Βασιλείου με τον «Τοσοδούλη», της οικογένειας Σοφιανού και της Ευγενίας Φακίνου με την Ντενεκεδούπολη. Την κουκλοθεατρική παράδοση συνεχίζει ως τις μέρες μας το «Θέατρο της Κούκλας» από τους Τάκη και Μίνα Σαρρή και ο Στάθης Μαρκόπουλος με το κουκλοθέατρο «Αγιουσάγια» (Μανέτα & Σκουμύδη, 2008).

Παιδαγωγικό πλαίσιο

Η κούκλα και γενικότερα το κουκλοθέατρο ως μέσο αγωγής αποτελεί μια πολύπλευρη εκφραστική δραστηριότητα καθώς βοηθάει το μικρό παιδί στην σωματική, ψυχοσυναισθηματική, αισθητική και κοινωνική του ανάπτυξη, στη γλωσσική καλλιέργεια και κυρίως στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας. Το κουκλοθέατρο προσφέρει στα παιδιά ερεθίσματα με τα οποία εμπλουτίζεται τόσο ψυχοσυναισθηματικά όσο και νοητικά. Η κούκλα, το παραμύθι και οι λειτουργίες του θεάτρου συντελούν ώστε το παιδί να βιώνει τους χώρους του φανταστικού, του συμβολικού και του πραγματικού. Μέσα από τις ιστορίες των ηρώων δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να ταυτιστεί με την κούκλα, να βιώσει καταστάσεις, γεγονότα, συναισθήματα, να μπει σε ένα κόσμο μαγικό και φανταστικό, να νιώσει ανακούφιση και αισιοδοξία, να επικοινωνήσει με την κούκλα και γενικότερα να ψυχαγωγηθεί. Η μεγαλύτερη και σημαντικότερη επίδραση της κούκλας ασκείται στο παιδί, όταν το ίδιο δημιουργήσει τη δική του κούκλα και φτάσει μέχρι το ανέβασμα μιας κουκλοθεατρικής παράστασης. Έτσι τα παιδιά από θεατές γίνονται δημιουργοί. Με την κατασκευή μιας κούκλας από το ίδιο το παιδί, το όφελος είναι αρκετά σημαντικό καθώς:

- Αναπτύσσεται η λεπτή κινητικότητα
- Αναπτύσσεται η δημιουργικότητα και η συνθετική ικανότητα.
- Μαθαίνει να παρατηρεί, να επιλέγει και να ταξινομεί τα υλικά του
- Μαθαίνει τις ιδιότητες των υλικών
- Μαθαίνει τη χρήση των εργαλείων
- Ενισχύεται η διάθεση για πειραματισμό και εξερεύνηση των διάφορων υλικών
- Προάγεται το αυτοσυναίσθημα και η συνεργατική διάθεση με τα άλλα παιδιά.

Από την άλλη πλευρά, όταν τα μικρά παιδιά ασχολούνται με την κίνηση και την έκφραση της κούκλας:

- Εκλεπτύνεται και εξελίσσεται τόσο η αδρή κινητικότητα όσο και οι κινητικές δεξιότητες τους.
- Εμπλουτίζεται το λεξιλόγιο τους, καλλιεργείται ο προφορικός λόγος και βελτιώνεται η επικοινωνία μέσα από την έκφραση του εσωτερικού τους κόσμου, των επιθυμιών, των ονείρων και των εμπειριών τους.
- Καλλιεργείται και οργανώνεται η σκέψη, η προσοχή, η μνήμη, η παρατηρητικότητα και η ευρηματικότητα.

ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΤΗΣ ΚΟΥΚΛΑΣ

Υπάρχουν διάφορα είδη κούκλας που μπορεί κάποιος να χρησιμοποιήσει στο κουκλοθέατρο, ανάλογα με τον τρόπο κατασκευής και χειρισμού της. Οι βασικοί τύποι κούκλας είναι:

Γαντόκούκλα

Είναι ο πιο συνηθισμένος τύπος κούκλας όπου φοριέται στο χέρι σαν γάντι. Το κεφάλι της κούκλας είναι φτιαγμένο από διάφορα υλικά (ξύλο, λάστιχο, ύφασμα, πεπιεσμένο χαρτί) και έχει μια τρύπα από κάτω, ώστε να χωράει ο δείκτης του χεριού του χειριστή. Το σώμα της αποτελείται από ένα υφασμάτινο φόρεμα με μικρά μανίκια και είναι αρκετά μακρύ ώστε να μη φαίνεται ο καρπός του χεριού του χειριστή. Το χέρι του χειριστή μπαίνει μέσα σε αυτό το φόρεμα με τέτοιο τρόπο ώστε ο αντίχειρας και το μεσαίο δάχτυλο να βρίσκονται στα δύο μανίκια και ο δείκτης στη τρύπα στο κάτω μέρος του κεφαλιού της κούκλας.

Το παίξιμο αυτής της κούκλας χρειάζεται αρκετή εξάσκηση στα δάχτυλα ώστε να μπορεί να κινείται η κούκλα πειστικά και να μη γέρνει ανεξέλεγκτα. Το μειονέκτημα της γαντόκούκλας είναι ότι λόγω του μικρού μεγέθους είναι δυσδιάκριτη από μεγάλη απόσταση. Όμως, αυτός ο τύπος κούκλας έχει και πολλά πλεονεκτήματα, όπως η άμεση επαφή και ταύτιση του σώματος της κούκλας με το σώμα του χειριστή της, με αποτέλεσμα να είναι πιο ζωντανή και μεταδοτική η κίνηση της κούκλας. Είναι μια γρήγορη και ευκίνητη κούκλα που μπορεί να κάνει

πολύπλοκες κινήσεις όπως να τρέξει, να πηδήξει, να μαγειρέψει, να μεταφέρει πράγματα κτλ.

Γαντόκουκλες

Μαρότα

Η μαρότα κινείται με ένα ξύλινο ραβδί, που διαπερνάει το σώμα και καταλήγει στο κεφάλι της. Το κεφάλι της είναι φτιαγμένο από ξύλινο μπαλάκι ή από φελιζόλ ή από χαρτοπολτό και είναι στερεωμένο σε ένα ξύλο. Ο χειριστής κρατάει τη μαρότα από το ξύλο ενώ ο δείκτης και ο αντίχειρας είναι στα μανίκια του ριχτού φορέματος. Μια άλλη παραλλαγή της μαρότα είναι η αναδύομενη κούκλα, η οποία στηρίζεται σε ένα ξύλινο ραβδί το οποίο περνάει από ένα χωνί που είναι στερεωμένο στο τελείωμα του φορέματος της κούκλας και δίνει έτσι τη δυνατότητα στην κούκλα να εμφανίζεται και να εξαφανίζεται μέσα στο χωνί με την κατάλληλη κίνηση του ραβδιού.

Μαριονέτα

Η ονομασία αυτή φαίνεται ότι προέρχεται από τον μεσαίωνα και συγκεκριμένα από μια κούκλα αυτού του είδους που αναπαριστούσε την Παναγία, δηλαδή την μικρή Μαρία (Αργυριάδη, 1991). Πρόκειται για ολόσωμες κούκλες με κινούμενα μέλη, στα οποία η κίνηση γίνεται με νήματα. Το κεφάλι της κούκλας μπορεί να είναι φτιαγμένο από ξύλο, χαρτοπολτό, πηλό ή άλλα υλικά. Αντίστοιχα, το σώμα είναι φτιαγμένο από τα προαναφερόμενα υλικά και από διάφορα σημεία του ξεκινούν νήματα τα οποία καταλήγουν σε ένα χειριστήριο, το οποίο συνήθως έχει σχήμα σταυρού.

Δαχτυλόκουκλα

Είναι συνήθως φτιαγμένη από ύφασμα, χαρτόνι ή χαρτί και προσαρμόζεται σε κάποιο από τα δάχτυλα του χεριού. Αυτός ο τύπος της κούκλας είναι κατάλληλος για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Φτιάχνονται γρήγορα και εύκολα και η κούκλα κινείται με την κίνηση του δαχτύλου. Οι δαχτυλόκουκλες μπορούν να παιχτούν είτε φανερά κρατώντας τες μπροστά σε όλους είτε με τον παίκτη κρυμμένο.

Επίπεδες κούκλες

Πρόκειται για κούκλες φτιαγμένες από χαρτί, χαρτόνι ή ύφασμα κολλημένο σε χαρτόνι. Στερεώνονται σε ξύλο ή σύρμα και κατασκευάζονται εύκολα και γρήγορα από τα παιδιά. Οι φιγούρες μπορούν να ζωγραφιστούν από τα παιδιά και μετά να κοπούν και να κολληθούν πάνω σε χαρτόνια.

Επίπεδες κούκλες

Γιγαντόκουκλα

Είναι ολόσωμη κούκλα σε μεγάλο μέγεθος και είναι συνήθως φτιαγμένη από χαρτοπολτό, φελιζόλ, αφρολέξ ή ξύλο. Αυτές οι κούκλες στηρίζονται σε μια επιφάνεια με προσαρμοσμένα ροδάκια και κινούνται από πίσω από τον χειριστή ή προσαρμόζονται στο σώμα του χειριστή και παίζουν ταυτόχρονα ή στερεώνονται σε μεγάλα ξύλα και παίζονται πλέον από δύο ή περισσότερους χειριστές.

Κούκλα Bunraku

Πρόκειται για αρθρωτές ειδικά κατασκευασμένες κούκλες με κρυφούς χειρισμούς. Χειρίζονται από τρεις συνήθως κουκλοπαίχτες, ορατούς από το κοινό. Το bunraku είναι μια τεχνική κίνησης της κούκλας που στηρίζεται σε μεθόδους του παραδοσιακού ιαπωνικού θεάτρου κούκλας.

Κούκλα Humahette

Η humahette είναι ένα άλλο είδος κούκλας που στην πραγματικότητα είναι μισό κομμάτι κούκλα και το άλλο μισό άνθρωπος, δηλαδή ο κουκλοπαίχτης. Χρησιμοποιείται συχνά και στο μαύρο θέατρο, όπου ο κουκλοπαίχτης φορώντας μαύρα ρούχα δε φαίνεται και έτσι τον πρώτο λόγο έχει η κούκλα που βρίσκεται πάνω του και την κινεί.

Κούκλες- φιγούρες του θεάτρου σκιών

Οι φιγούρες στο θέατρο σκιών είναι συνήθως επίπεδες με αρθρωτά μέλη τα οποία κινούνται με προσαρμοσμένα σε αυτά μικρά ξυλαράκια ή σύρματα. Είναι φτιαγμένες από δέρμα ή κάποιο άλλο αδιαφανές υλικό. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να είναι φτιαγμένες από ξυσμένα δέρματα ή χοντρές ζελατίνες. Οι φιγούρες παίζονται πίσω από ένα τεντωμένο λευκό πανί και φωτίζονται από πίσω με λάμπες, με αποτέλεσμα στο μπροστινό μέρος της σκηνής να σχηματίζονται οι σκιές τους. Στη χώρα είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του

Ιδέες υλικά και τεχνικές κατασκευής της κούκλας

Τα καπέλα, τα ρούχα, τα κουτιά, τα μπουκάλια, οι βούρτσες, τα φρούτα, τα χαρτιά, τα υφάσματα κλπ. Θα δημιουργήσουν αμέσως ήρωες και δε μένουν παρά οι κατάλληλοι ρόλοι για να ζωντανέψουν. Ακόμη και η παλάμη του χεριού μας μπορεί να ζωντανέψει, αν ζωγραφίσουμε πάνω της τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Με τον τρόπο μπορούν να μεταμορφωθούν τα πέντε δάχτυλα του χεριού ή τα πόδια μας. Το μανίκι ενός πουλόβερ ή ενός πουκάμισου μπορεί να γίνει μια κούκλα εάν κάνουμε ένα κόμπο που θα αντιπροσωπεύει το κεφάλι της κούκλας. Κούκλες επίσης μπορούν να φτιαχτούν με άχρηστο υλικό. Μπορούμε ακόμη να μετατρέψουμε σε κούκλες φρούτα ή λαχανικά, αν κολλήσουμε ή ζωγραφίσουμε χαρακτηριστικά προσώπου. Έτσι, όλες αυτές οι μεταμορφώσεις φαντάζουν μαγικές στα μάτια των μικρών παιδιών και τους διεγείρουν τη φαντασία.

Κούκλες με το σώμα

Οι πρώτες κούκλες που μπορούμε να φτιάξουμε μαζί με τα παιδιά μπορούν να έχουν ως βασικό υλικό τα διάφορα μέλη του σώματος μας. Η παλάμη μας μπορεί να μεταμορφωθεί σε ένα πρόσωπο αν ζωγραφίσουμε τα χαρακτηριστικά του πάνω της. Ανάλογες χρήσεις μπορούν να έχουν και τα δάχτυλα και να μεταμορφωθούν έτσι σε ξεχωριστά πρόσωπα. Οι πατούσες επίσης των παιδιών μπορούν να μετατραπούν σε διασκεδαστικές φιγούρες με αντίστοιχες μεταμορφώσεις. Όλες αυτές οι μεταμορφώσεις των μελών του σώματος ενθουσιάζουν τα παιδιά και τα παροτρύνουν να εκφράζουν πρωτότυπες ιδέες καλλιεργώντας τους τη δημιουργική σκέψη.

Κούκλες από φρούτα και λαχανικά

Πολλά φρούτα και λαχανικά μπορούν άνετα να μεταμορφωθούν σε κούκλες κουκλοθέατρου για το σχολείο. Τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιήσουν φρούτα και λαχανικά με όγκο και να κολλήσουν πάνω τους διάφορα υλικά για να τους αποδώσουν τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Μια πατάτα, κολοκυθάκια, μήλα, μανταρίνια, πορτοκάλια, λεμόνια, κρεμμύδια και ότι υπάρχει στη φαντασία του καθενός μπορεί να γίνει μια κούκλα. Στο κάτω μέρος του φρούτου ή του λαχανικού μπορεί να τοποθετηθεί ένα ξυλάκι για να μπει το φόρεμα της κούκλας αλλά και για να το κρατούν τα παιδιά. Οι κούκλες από φρούτα και λαχανικά αποτελούν πρωτότυπες και δημιουργικές κατασκευές για τα παιδιά αλλά δυστυχώς δεν κρατούν πολύ.

Κούκλες από άχρηστο υλικό

Οι κατασκευές, συνήθως από θεωρούμενα άχρηστα υλικά ή εικαστική αξιοποίηση των «άχρηστων υλικών», έχει μεγάλο εκπαιδευτικό και δημιουργικό ενδιαφέρον. Σημειώνεται ότι, σε γενικές γραμμές ως δημιουργική επεξεργασία ανάλογων υλικών μπορούμε να ακολουθήσουμε δυο στρατηγικές: η μια επιδιώκει να αναγνωρίσει και αναδείξει τις ενδεχόμενες μορφές που τα ίδια τα αντικείμενα φέρουν/ενέχουν λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος, το σχήμα την υφή της επιφάνειας κτλ. με μια ήπια μορφή επεξεργασίας. Η δεύτερη δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη τις ενδεχόμενες όψεις ή μορφές που μπορούν να αναδειχθούν και απαιτεί μια διαδικασία επεξεργασίας μέχρι το αντικείμενο να πλησιάσει τη μορφή ή το θέμα που μας ενδιαφέρει.

Το άχρηστο υλικό μπορεί να μεταμορφωθεί με μεγάλη ευκολία σε κούκλες. Για κούκλες μπορούν να χρησιμοποιηθούν μικρά ή μεγάλα μπουκάλια σε διάφορα σχήματα και χρώματα, συσκευασίες τροφίμων, καλλυντικών, σαμπουάν ή απορρυπαντικών (τα οποία πρέπει να είναι καλά πλυμένα). Τα χάρτινα και πλαστικά ποτήρια, τα αντίστοιχα πιάτα, τενεκεδάκια από καφέ και αναψυκτικά, πλαστικά κουτάλια και πιρούνια καθώς και χάρτινες συσκευασίες από χυμούς και γάλα

αποτελούν ιδανικά υλικά για κατασκευή κούκλας είτε με μορφή ζώου είτε με μορφή ανθρώπου.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης οι ξύλινες κουτάλες, οι σκούπες, οι μυγοσκοτώστρες, τα φαρδιά πινέλα κτλ. Λόγω του μεγέθους των παραπάνω υλικών, εύκολα μπορούν να παιχτούν από τα μικρά παιδιά στο κουκλοθέατρο.

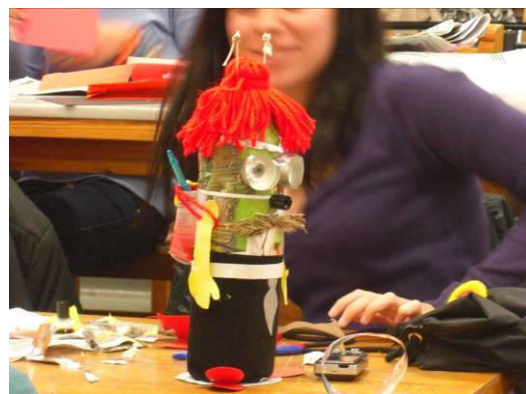

Κούκλες με ξύλινες κουτάλες

Εντυπωσιακές γίνονται και οι κούκλες από σφουγγάρι, αφρολέξ ή παλιές κάλτσες. Ένα άλλο εύχρηστο υλικό κατάλληλο για κούκλες είναι μπαλάκια από φελιζόλ σε διάφορα μεγέθη και μπαλάκια του πινγκ πονγκ και του τένις. Το μπαλάκι από φελιζόλ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως το κεφάλι της κούκλας είτε έτσι όπως είναι ή να ντυθεί με νάιλον κάλτσα. Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προσώπου μπορούν να κολληθούν διάφορα υλικά. Ακόμη μπορεί να βαφτεί όλη η επιφάνεια του προσώπου και αφού στεγνώσει να ζωγραφιστούν τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Επίσης, οι δαχτυλόκουκλες είναι πολύ αγαπητές στα μικρά παιδιά. Χαρτιά χρωματιστά, χαρτόνια, υφάσματα, τσόχα, ρολά χαρτιών υγείας ακόμη και ένα παλιό γάντι μπορούν να γίνουν με διάφορα αξεσουάρ μικρές δαχτυλόκουκλες.

Τέλος, γαντόκουκλες ή μεγάλες κούκλες μπορούν να γίνουν από χαρτοπολτό. Βέβαια αυτές οι κατασκευές είναι χρονοβόρες, γι αυτό καλό θα ήταν να γίνουν ως ομαδικές κατασκευές. Σε αυτές τις κούκλες χρειάζεται ένα καλούπι, πάνω στο οποίο

θα πλαστεί το κεφάλι και θα μπει ο χαρτοπολτός. Το καλούπι μπορεί να γίνει με πλαστελίνη ή με μια τσαλακωμένη εφημερίδα σε στρόγγυλο σχήμα ή με ένα μπουκάλι, ανάλογα με το σχήμα του κεφαλιού που θέλουμε να δώσουμε στην κούκλα. Για να φτιάξουμε το χαρτοπολτό γεμίζουμε μια λεκάνη με νερό ρίχνοντας πολλά κομμένα με το χέρι κομμάτια εφημερίδας και τα αφήνουμε να μουλιάσουν για δυο ώρες περίπου. Μετά αφαιρούμε το νερό και στύβουμε τα κομμάτια της εφημερίδας. Στη συνέχεια προσθέτουμε ατλακόλ και ελάχιστο νερό και δουλεύουμε το υλικό μέχρι να γίνει σχεδόν λείο, ούτε πολύ ρευστό ούτε πολύ στεγνό. Βάζουμε όσο χαρτοπολτό θέλουμε πάνω στο καλούπι της κούκλας και το καλύπτουμε, δίνοντας έτσι ανάγλυφη μορφή. Όταν στεγνώσει καλά ο χαρτοπολτός (μετά από 4-5 μέρες περίπου) μπορεί να βαφτεί με διάφορα χρώματα.

Κούκλες από άχρηστο υλικό

Συμπερασματικά

Η κατασκευή μιας κούκλας, πέρα από τα οφέλη που προκύπτουν από την ενασχόληση με τα υλικά, τα εργαλεία, την κατασκευαστική διεργασία, την μεθοδική σκέψη κτλ. προσφέρει την δυνατότητα να διαμορφώσουμε τις κούκλες μας με χαρακτηριστικά και ιδιότητες που δεν μπορούμε να βρούμε σε έτοιμα αντικείμενα. Η κάθε κούκλα είναι μια νέα μοναδική δημιουργική επινόηση, είναι μια μορφή έκφρασης με ιδιαίτερες παιδαγωγικές αξίες και δυνατότητες σε όλο το φάσμα των μαθησιακών αναγκών, τόσο στη γενική όσο και στην ειδική εκπαίδευση.

Σημειώνεται ωστόσο ότι, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο στα διάφορα εργαστήρια κατασκευής κούκλας ή ακόμα και στα βιβλία για την κατασκευή κούκλων, σε αρκετές περιπτώσεις να προσφέρουν έτοιμες λύσεις, με αυστηρά κατευθυνόμενες οδηγίες και συνταγές με μορφή πατρών. Χωρίς αμφιβολία, αυτή η μορφή επεξεργασίας είναι αντιδημιουργική και αντιπαιδαγωγική. Κάθε δημιουργική έκφραση με τη μορφή κατασκευής δεν χωράει σε πατρών και έτοιμες λύσεις. Επιπλέον, η φαντασία των παιδιών είναι πολύ πιο ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη για να περιοριστεί σε νόρμες και σε συγκεκριμένα ομοιόμορφα αποτελέσματα.

* Οι παραπάνω φωτογραφίες έχουν αντληθεί από το αρχείο της νηπιαγωγού Ερμiónης Χουστουλάκη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατασκευή κούκλας εργαστηρίου Τήνου

Υλικά:

- Ένα μικρό μπουκάλι πλαστικό από αναψυκτικό
- Εφημερίδα
- Τέμπερες: άσπρο, κόκκινο, κίτρινο ή ώχρα
- Κόλλα ρευστή UHU
- Χαρτοταινία
- Για τα μαλλιά: χόρτο καφέ, ή σπάγγος από λινάρι, ή μαλλί πλεξίματος, ή κορδέλες από δώρα.
- Για τα ρούχα: χαρτί περιτυλίγματος, χαρτί γκοφρέ, υφάσματα, τούλια κτλ.
- Εργαλεία: ψαλίδι, μολύβι, μικρά πινέλα, μαρκαδόροι.

Φάση 1η.

Σχηματισμός κεφαλιού και σώματος:

Παίρνουμε ένα μπουκάλι (νερού, αναψυκτικού, χυμού κτλ.) και το γεμίζουμε μέχρι τη μέση με νερό ή χαλικάκια και άμμο. Κλείνουμε το καπάκι. Στη συνέχεια φτιάχνουμε μια μπάλα από χαρτί εφημερίδας, τυλίγοντάς την με χαρτοταινία και την τοποθετούμε στην κορυφή του μπουκαλιού. Προσέχουμε να είναι σφιχτή η μπάλα για να μπορεί να επεξεργαστεί με άνεση στο χρωμάτισμα.

Φάση 2η.

Στερεώνουμε με χαρτοταινία το κεφάλι. Τυλίγουμε όλο το κεφάλι με χαρτοταινία, προσέχοντας η ταινία να κολλήσει και στο μπουκάλι.

Στη συνέχεια, με εφημερίδα σχηματίζουμε τα χέρια και τα στερεώνουμε και αυτά με ταινία επάνω στο μπουκάλι, λίγο πιο κάτω από το κεφάλι στην πίσω πλευρά και μετά τυλίγουμε όλο το μπουκάλι με την ταινία.

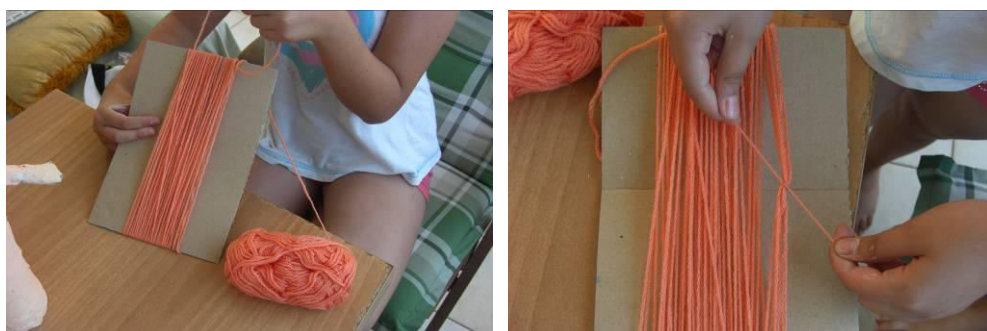
Φάση 3η.

Βάφουμε με τέμπερα (ανοικτό μπλεζ) το σώμα και το κεφάλι. Για να φτιάξουμε το μπέζ - κοντά στην απόχρωση του δέρματος -βάζουμε σε μια παλέτα ή πλαστικό πιατάκι λευκό, κίτρινο ή ώχρα και πολύ λίγο κόκκινο φτιάχνοντας ένα χρώμα στον τόνο του δέρματος. Αφότου το βάψουμε- ενδεχομένως να χρειαστούν δυο χρωματικές επιστρώσεις- αφήνουμε την κούκλα να στεγνώσει καλά.

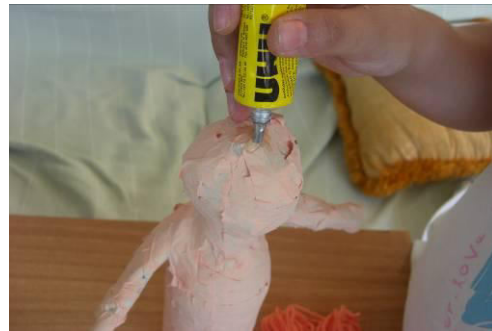

Φάση 4^η

Φτιάχνουμε μαλλάκια από χόρτο ή σπάγγο, μαλλί ή κορδέλες και βάζουμε κόλλα ρευστή στο κεφάλι όπου τα τοποθετούμε. Αν επιθυμούμε να κάνουμε πλούσια κόμη, παίρνουμε ένα σκληρό χαρτόνι και το κόβουμε στο μήκος που θέλουμε να έχουν τα μαλλιά. Στη συνέχεια τυλίγουμε το μαλλί γύρω από το χαρτόνι τραβώντας το απαλά, υπολογίζοντας το πλάτος του τυλίγματος, σύμφωνα με το μέγεθος του κεφαλιού της κούκλας. Έπειτα κόβουμε ένα κομμάτι μαλλιού περίπου 40 εκ. και δένουμε σφιχτά το μαλλί ανά πέντε-έξι κάθετα, υπολογίζοντας ότι εκεί θα είναι η χωρίστρα.

Όταν ολοκληρωθεί το κάθετο δέσιμο φροντίζουμε να κάνουμε σφιχτό κόμπο. Μετά βγάζουμε τα μαλλιά από το χαρτόνι και τα περνάμε στο χέρι μας προσέχοντας έτσι ώστε, να τα κρατάμε με τρόπο που η χωρίστρα να εφάπτεται με το δείκτη μας και τα μαλλιά να είναι μοιρασμένα στη μέση. Αμέσως μετά, παίρνουμε ένα ψαλίδι και κόβουμε τα μαλλιά από το κάτω μέρος. Στη συνέχεια τοποθετούμε ρευστή κόλλα μόνο στο επάνω μέρος του κεφαλιού και κολλάμε τα μαλλιά.

Φάση 5^η

Με μολύβι σχεδιάζουμε τα χαρακτηριστικά του προσώπου και με μαρκαδόρους ή τέμπρες τα γεμίζουμε.

Φάση 6^η

Παίρνουμε ένα κομμάτι από χαρτί περιτυλίγματος ή γκοφρέ ή ύφασμα και το διαμορφώνουμε ανάλογα με το τι θέλουμε να φοράει η κούκλα μας και το στερεώνουμε με χαρτοταινία ή με ρευστή κόλλα ή συρραπτικό στο σώμα.

Εναλλακτικά αν θέλουμε και το επιτρέπει ο χρόνος μπορούμε να καλύψουμε το κεφάλι και το σώμα της κούκλας με παπιέ μασέ για ένα πιο στέρεο αποτέλεσμα.

Η διαδικασία έχει ως εξής: σχίζουμε λωρίδες από εφημερίδα με μέγεθος περίπου 2 εκ. X 5 εκ. ή και μικρότερες ανάλογα με το μέγεθος του κεφαλιού και τις βουτάμε μία μία μέσα στο μίγμα με την ατλακόλ κα στη συνέχεια την στρώνουμε στο κεφάλι

Εφαρμόζουμε 2 με 3 στρώματα, από λωρίδες σε όλη την επιφάνεια της κούκλας και στο κεφάλι. Αφήνουμε να στεγνώσει καλά την κατασκευή 1 με 2 μέρες. Για να χρησιμοποιήσουμε την κόλλα ατλακόλ, βάζουμε σε μια λεκάνη ένα μέρος νερό και ένα μέρος ατλακόλ.

Ολοκληρώνοντας, επισημαίνεται ότι, οι παραπάνω οδηγίες αποτελούν ένα ενδεικτικό παράδειγμα για το πώς μπορεί να κατασκευαστεί μια κούκλα. Επομένως, το πώς θα χρησιμοποιηθούν εναπόκειται στη διάθεση, στην αντίληψη και στην πρόθεση του καθένα από εμάς για το αν θα χρησιμοποιηθούν «δημιουργικά» ή απλά μιμητικά. Η δημιουργική κατασκευή μιας κούκλας ή οποιασδήποτε άλλης κατασκευής δεν απαιτεί «ιδιαίτερες» δεξιότητες και ικανότητες ή συγκεκριμένα και εξειδικευμένα υλικά και εργαλεία. Η μόνη προϋπόθεση είναι η αυθόρμητη δημιουργική διάθεση. Η φαντασία, η παρατήρηση και η διερευνητική προσπάθεια και φυσικά η υπομονή και η επιμονή.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Άλκηστις (2011). *Κουκλο-θέατρο σκιών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Παρούση, Α. (2012). *Κουκλοθέατρο στην εκπαίδευση. Εκπαίδευση στο κουκλοθέατρο*. Αθήνα: Πλέθρον
- Αλεξίου, Έ. (2004). *Παίζουμε κουκλοθέατρο*; Αθήνα: Καστανιώτης
- Άλκηστις (1997). *Κουκλοθέατρο. Μια μονογραφία της Άλκηστις και 58 σενάρια των φοιτητών του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Αθηνών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Άλκηστις (1999). *Κουκλο-θέατρο σκιών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Αναστασόπουλος, Χρ. (1991). *Για μια νέα θεώρηση πάνω στο κουκλοθέατρο*. Αθήνα: Ηράκλειτος.
- Αργυριάδη, Μ. (1991). *Η κούκλα: στην ελληνική ζωή και τέχνη από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Μπρατζιώτη, Λ.
- Αυλογιάρη, Δ. (1999). *Κουκλοθέατρο αρχίζει*. Αθήνα: Π. Χατζηλάκος.
- Βαλάση, Ζ. (1992). *Τα τρία δώρα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Γιαλουράκη, Σ. (2000). *Έργα και χειροτεχνίες για κάθε γιορτή*. Αθήνα: Ντουντούμης
- Δαράκη, Π. (1992). *Κουκλοθέατρο. Διασκεδάζει και διαπαιδαγωγεί*. Αθήνα: Gutenberg (5η έκδ.).
- Delreux, H. (1987). *Κούκλες και μαριονέτες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητράτου, Β. (2005). *Ο μαγικός κόσμος του κουκλοθέατρου. Κούκλες και έργα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Θεοχάρη-Περάκη, Ε. (1995). *Κουκλοθέατρο. Τέχνη και τεχνική*. Αθήνα: Εστία
- Κλάιστ, Χ. (1982). *Οι μαριονέτες. Και μια μελέτη του Bernard Dort* (μετ. Τζ. Μαστοράκη). Αθήνα: Άγρας.
- Κοντογιάννη, Α. (1992). *Κουκλο-θέατρο σκιών*. Αθήνα: Άλκηστις.
- Κοντογιάννη, Α. & Βάος, Α. (2001). *Αισθητική αγωγή*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Κορμανός, Α.-Σ. (2003). *Μαριονέττες. Η τεχνική της κινούμενης κούκλας*. Αθήνα: Εργάνη.
- Κούκλες και παιχνίδια. Δοκίμια (συλλογικό) (1996). Αθήνα: Άγρας.
- Κουλουμπή-Πάλλμου, Β. (1996). *Με τις κούκλες πίσω απ' τη σκηνή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Λόρκα, Φ. Γ. (2006). *Η θαυμαστή Μπαλωματού* (μετ. Ε. Μπελιές). Αθήνα: Ηριδανός
- Μαγουλιώτης, Α. (2012). *Ιστορία του Νεοελληνικού Κουκλοθεάτρου (1870-1938)*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μαγουλιώτης, Α. (2006). *Κουκλοθέατρο Ι. Κούκλες, σκηνικά, παίξιμο: Τρόποι, είδη, πατρών: Προτάσεις για διαθεματικές και διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μανέτα Μ.& Σκουμύδη Σ., (2001). *Μέθοδοι Δημιουργικής Απασχόλησης- Τεχνικά Εποπτικά Μέσα*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΤΕΕ, ΟΕΔΒ.
- Μαρτί, Μ./Σανθ, Ι. (2004). *Μαριονέτες και παντομίμα* (μετ. Ηλ. Δεληδήμου, επιμ. Α. Παρούση). Αθήνα: Ντουντούμης.
- Ματθαίου, Σ./Οικούτα, Ε. (1996). *Όταν οι κούκλες ζωντανεύουν. Παίζω, μαθαίνω, δημιουργώ μέσα από το κουκλοθέατρο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μέσκε, Μ. (2004). *Το θέατρο στ' ακροδάχτυλα* (μετ. Μ. Κουλεντιανού, επιμ. Α. Παρούση). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μπερνάουερ, Ε. (2001). *Δακτυλόκουκλες. Με πατρών*. Αθήνα: Ωρίων.
- Ντέλπω, Χ. (1987). *Κούκλες και μαριονέτες* (μετ. Αγνή Στρομπούλη). Αθήνα: Gutenberg.
- Παπανικολάου, Ρ./Χατζηνικολάου, Ντ. (2004). *Κούκλες και κουκλοθεατρικά*. Αθήνα: Μικρός Πρίγκιπας.
- Παρούση, Α. (1998). *Κούκλες κουκλοθεάτρου. Βιβλίο για τους εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πούχνερ, Β. (2000). *Είδωλα και Ομοιώματα. Πέντε θεατρολογικά μελετήματα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ραθ, Έ. (1991). *Κούκλες για μικρούς και μεγάλους*. Αθήνα: Εργάνη.
- Σαραβάνου, Ι. (2000). *Παίζουμε κουκλοθέατρο; Η ξεχασμένη κούκλα - Παράσημο και τιμωρία - Τα καλικαντζαράκια*. Αθήνα: Ντουντούμης.
- Σγουρομάλλη, Ι. (2010). *Η βιομηχανική και χειροποίητη κούκλα στις επιλογές, το παιχνίδι και τις αφηγήσεις αγοριών και κοριτσιών προσχολικής ηλικίας: ο ρόλος της ως εναλλακτικό ψυχοπαιδαγωγικό εργαλείο*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Παν/μιο Κρήτης (Σχολή Επιστημών Αγωγής)
- Σκόρδου-Εξαρχοπούλου, Μ. (1996). *Κουκλοπαιχνιδίσματα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Τσιλιμένη, Τ. (1994). *Κουκλοθέατρο ΙΙ. 62 νέα έργα*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Φακίνου, Ευγ. (2006). *Ντενεκεδούπολη. Πέντε έργα για κουκλοθέατρο*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σύνδεσμοι:

Για το Ελληνικό Κέντρο Κουκλοθεάτρου (Unima Ελλάς) βλ.: <http://www.unimahellas.org>. Η Unima Ελλάς γεννήθηκε το 1990 και αποτελεί το ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Ένωσης Κούκλας (UNion International de la MArionnette). Από τις εκδόσεις της Unima Ελλάς βλ. ιδιαίτερα το περιοδικό Νήμα, τις συλλογές: Ηθική και Αισθητική (επιμ. Μ. Meschke) και Σύγχρονες Τάσεις στην Έρευνα του Παγκόσμιου Κουκλοθεάτρου (επιμ. Μ. Waszkiel).

Διεθνές Φεστιβάλ Κουκλοθεάτρου και Παντομίμας του Κιλκίς: <http://www.kilkis-festival.gr>

Θέατρο της Κούκλας: <http://greekpuppettheatre.ath.cx/info>

Θέατρο Κούκλας & Μιμικής «Φάτσες»: <http://www.teatrofatses.gr>

Εικαστικό Θέατρο Κούκλας «Πράσσειν Άλογα»:

<http://www.prasinaloga.gr/index.html>

Θέατρο κούκλας «Κοκου-Μουκλό»: <http://www.kokoumouklo.gr>

Κουκλοθέατρο «Αγιούσαγια»: <http://www.ayusaya.com>

Ομάδα Κουκλοθεάτρου «Φτουξελευτερία»: <http://omadaftouxelefteria.blogspot.com>

Κουκλο-θεατρική Ομάδα «Κιβωτός Μύθων»: <http://www.paramithohora.gr>

Θέατρο Μαριονέτας «ANTAMAPANTAXOY»: <http://www.antamapantahou.gr>